

- Maria Montessori: To educate the human potencial* (Kalakshetra Press Madras, India 1948 – 1991)
- Maria Montessori: The absorbent mind* (Theosophical Publishing House – Madras, India 1948)
- Teilhard de Chardin: Le Phénomène Humain* (Editions du Seuil, Paris 1955)
- Ursula Thrush: Cosmic Education* (lecture notes – The Montessori Method: An holistic approach to education x 304.17 – 1977 – Education Extension, University of California, Berkeley)
- Németh Károly: Az Élet idővonala* (Timeline of Life) bemutatásának gyakorlati lépései, azok eddigi tapasztalatai (Montessori – workshop Diplomamunka, Budapest, 1994)
- Németh Károly: Helyi tanterv a Kozmikus Ismeretek* (Cosmic Education) tudományterületeihez (Montessori Oktatási Centrum, Budapest, 1994)

NÉMETH KÁROLY

Diplomásból értelmiségi

Olasótáborok diplomásoknak a nyolcvanas években

Provokatív kijelentéssel kezdem a recenziót. A magyar értelmiség az elmúlt ötven-száz évben szellemileg alultáplált volt, következésképp csak alulteljesített. Gondolom, ezt nem kell részletezni, kifejteni, ezért csak utalok Ady, Szabó Dezső stb., valamint Szabó Zoltán (Cifra nyomorúság) nevére. A könyvhétre jelent meg Kováts Dániel könyve Móricz Zsigmond sárospataki éveiről. Köztudott (a tankönyvekből), hogy Móricz tanév közben hagyja ott a pataki iskolát – néhány szekunda miatt. Ám Kováts – aki egy életet töltött el a pedagógus pályán – könyvében nem csupán arról szól, hogy egy tehetséges, érzékeny gyerek megharagszik néhány fafejű tanárára, az iskolára, hanem arról a sivárságról is, amit a magyar vidéki kisváros jelentett a század végén. Amit aztán Móricz haláláig meg nem szűnő dühvel, invencióval ábrázolt. De legyünk igazságosak, méltányosak, hiszen Sárospatak mégiscsak oázis volt ebben a sivatagban. A pataki iskola pedig – gondoljunk csak a memoriterekre – olyan lexikális ismerethalmazt vert a nebulók fejébe, ami később a műveltség képzetét kelthette. Mit jelentett ez a műveltség? A latin nyelv, s főleg a grammatika továbbá a magyar irodalom klasszikusainak, valamint a matematikának ilyen-olyan ismeretét, amelyre az egyetemet alapozhatták. Mindenesetre érettségizett „úriembernek” illet tudni helyesen írni, olvasni, társaságban minden témához hozzászólni.

Nos, ezek, ilyen úriemberek voltak a tanárain az ötvenes években. Tudok is néhány latin közmondást, tudtam a sinus tételt, a Lomonoszov táblázatot, a fontosabb évszámokat, nem jöttem zavarba egy könyvespolc előtt. Olyan iskolába jártam, ahol nem tudni szégyen, blama volt. K. J. bácsi, a matematika tanárunk játszva helyettesített latinórán, mint ahogyan N. K., a magyartanár a matematika órán. Érthető, hiszen érettségiztek belőle. Ezzel a szellemi poggyásszal kerültem 1959-ben egyik vidéki egyetemünk bölcsész szakára, tele illúzióval, tudásvágygal, naivitással. Úgy gondoltam, hogy mindazokra a kérdésekre, amelyekre nem adott (adhatott) választ a gimnázium, majd itt a tudós professzorok választ, megoldást is adnak. Nem őket akarom most elmarasztalni (derék emberek is voltak köztük), hanem arra keresem a választ, hogy a diplomával a zsebemben miért nem lettem értelmiségi, sőt, kétségbeejtően elveszettnek, alultápláltnak, magyarul: butának éreztem magam (s ez a kínzó érzés azóta se múlik).

Kezdjük hát a körülményekkel.

A kollégiumban tizenketten laktunk egy szobában. Fürdő a folyosó közepén, melegvíz egy héten kétszer. Olvasni? Tanulni? Lopva, villanyoltás után, bujkálva a portás elől. Jó időben a Nagyerdőben. Társasági élet, szórakozás, művelődés? A KISZ égisze alatt, vezényletével. Ama KISZ-é alatt, amely, noha születésétől kásásodott, puhult, de még mindig az ideológiát tekintette legfőbb jónak. Prűd volt (koeducált kollégiumban laktunk), korlátolt, szektáns. Több évtized távolából is borzalommal gondolok a mozgalom szüzeire, akik mindenütt ott voltak, mindenbe beleütötték az orrukat. (Holott nekik is *azon* járt az eszük, csak nem volt *kivel*.) Ez lett volna a „közösségi élet” amúgy szocialista módra. Aki átélte, egy életre megundorodott tőle, s alig várta, hogy egy szobához jusson (akár al-bérletben is), amit magára zárhat.

Még valami nagyon fontos. Korosztályom (évfolyamom) döntő többsége első generációs értelmiségi, tehát otthonról nem, vagy alig hozott értelmiségi mintát, tartást. Csak nagyon nagy tudatossággal tudjuk – ha egyáltalán sikerül – meghaladni anyánk konyhájának színvonalát. Szóval nem kergettek az asztal körül, ha nem *Mozartot*, *Ravelet*, *Honnegert* fütyültünk, ha nem *Kantot*, *Heisenberget*, *Camus-t* olvastunk – nem kell több példa. A korszakot (1956 után vagyunk) egyfajta gyanakvás jellemezte mindennel szemben, ami „úri”, polgári és intellektuális. Nem panaszként, de szemléltetésül elég legyen egy példa. Statisztáltam a színházban, mert úgy véltem, hogy egy magyartárnak meg kell ismerni a színházat *belülről* is. Hangversenybérletem volt, mondván, ki tudja hova vet a sors, hallhatom-e ott *Richtert*, *Ferencsiket* stb. Szobatársaim azonban soha nem állták meg, hogy gúnyos megjegyzésekkel ne bombázzanak. „Vonós-négyes?” Négy egér cincog...

Akkor dühített, ma megértőbb vagyok. Azt mondták, amit otthon (Kisvárdán, Karcagon, Borsodgeszten stb., stb.) hallottak a szüleiktől *hajdani* „úri középosztályról”. Uramisten! – nyílt belém a felsimerés, hogyan fogjuk mi ezt a kultúrát közvetíteni? S egyáltalán milyen kultúrát, mit fogunk mi közvetíteni??? Milyen lesz az a „szocialista ember”, aki a kezünk alól kerül ki??

Nos, azt hiszem ez a döbbenet, ez a felismerés indította el az olvasótábor-mozgalmat. Pótolni a pótolhatatlant, legalább a vágyat felcsiholni, hogy lehet, s ha lehet, *kell* valami *mást*, másképpen. Mint a misszionáriusok, előbb az ártatlanokkal, a gyerekekkel kezdték. Egy hét, tíz nap nagyon kevés, de ha sikerült tágítani a rést, valami közösségélményt adni, akkor már megérte. Bevallom, magam is vettem részt olvasótáborban (korcsoportvezetőként), s utána nagyon elszégyelltem magam. El, mert arra gondoltam, az iskolában tíz hónap állt rendelkezésemre, s a töredékét se sikerült megvalósítani azoknak az eszméknek, eszményeknek, amelyeket a tábor célul tűzött ki maga elé. Mi lesz azzal a több tíz- és százezer gyerekkel, aki sose jut el (semmilyen!!!) táborba?! De volt más gondom is: a kiscsoportvezetők. Többnyire költők (na, nem az élvonal), festők, miegymások – többségükben szintén első generációs értelmiségi (diploma nélkül), akik – elismerem – lelkesen, jószándékkal, zavaros ideákkal, habókosságukkal, polgárpukkasztó kijelentéseikkel szédítették a gyerekeket, vadították őket a szüleik, tanáraik ellen. Az iskola aztán alig győzte mindezt helyrehozni, karámba terelni a nekibátorodott báránykákat. Mert az iskola *nem* tűrt el semmiféle másságot (ma tűr?), kilógást a sorból, se gyerektől, se tanártól! A bőrömön éreztem...

Nézze el ezt a kifakadásomat *Kamarás István*, de el kellett mondanom, mielőtt tanulságos kis könyvről szólnék. Mert az olvasótábor atyjai is rájöttek arra, amiről fentebb szoltam: előbb a *művelőket* kell kiművelni, alkalmassá tenni, beoltani, bezsongatni, felhergelni, ha eredményt akarunk. Másképpen szólva nem elég vesterrel hordani a vizet a sivatagba, csatornát kell ásni, öntözőkürtöket szerelni, jó fajtákat nemesíteni stb.

Kamarás István, a könyvtáros rádöbben, hogy a magyar könyvtárosok (tisztelet a kivételnek, ha még a pályán vannak) *nem olvasnak*, nem értenek a könyvhöz, az olvasóhoz, s alig van elképzelésük arról, hogy a könyvtár ma mire való, mire kellene alkalmassá tenni. Nosza, olvasótábort nekik is! Az egyikbe (Telkibányán) volt alkalmam (újságíróként) belehallgatni. Nem azt mondom, hogy katartikus élmény volt, mint sok résztvevőnek a könyv tanúsága szerint, de azt igen, hogy tartalmas, gondolatébresztő délután volt. Okos emberek szellemes előadását hallgatni mindig élmény. S ha most gonoszkodni akarnék, azt mondanám, hogy az értelmiségnek az a dolga, hogy *felkutassa* azokat a

szellemi forrásokat, amelyre a munkájához, fejlődéséhez szüksége van. Sőt! Mivel könyvtárosokról, pedagógusokról van szó ebben a könyvben, ezzel nem is érhetjük be. Az értelmiségnek nem csupán kultúra (gondolat) „termelő” szerepe van (*József Attila* után szabadon), hanem a *példa* erejével *közvetítő* is!

Nos, itt értem ahhoz a ponthoz, hogy megmagyarázzam, indokoljam a bevezetőmben tett sommás kijelentésemet az értelmiségünkről. Több évtizedes pedagógusi és (kulturális) újságírói tapasztalatom ugyanis az – megegyezik Móriczával –, hogy még sznob polgárságunk sincs! Sem a *Kádár*-rendszer, sem a rendszerváltás utáni új elit nem érzi élete szerves részének a kultúrát, a kultúra fogyasztását, művelését. Mondok egy példát, s utána visszatérek a felismerésemhez. R.Gy. bácsi, néhai festő barátom mesélte, hogy az egyik (kassai) kiállítás megnyitójára nem tudott elmenni a város püspöke. Ezért elnézését kérte – elküldte titkárát –, s alkalmat kért a művésztől, hogy a kiállítást (jelenlétében) megtekinthesse. Nagyon megfogott ez a történet. Nem tudom, hogy a kassai püspök értett-e a festészethez (zenéhez, irodalomhoz, színházhoz stb.), de azt, hogy *erkölcsi* kötelességének érezte a jelenlétet, a művészet pártolását – példaértékűnek tartom. Mert a pozíció, a cím, a rang *kötelez*. Példát (is) kell mutatni, olykor a jelenléttel is demonstrálni, hogy *fontos* a művészet, a kultúra. S itt *nem* a protokollra gondolok, mert azt utálok. Azt hittem, hogy a rendszerváltás ebben is változást hoz. Nem hozott, mert sem a politikai, sem a hivatalnoki szemlélet, sem az úrgazdagok, menedzserek szemlélete *nem* változott. Sőt! Mint kiderült, a második generációs értelmiségé sem, s ez szomorú.

Olvasgatom az olvasótáborok programjait, jelentéseit, a könyvtárosnők, pedagógusok olykor lelkesedő, áradozó beszámolóit, leveleit. Dehogyan ironizálok! Irigykedem. Volt egy jó hetük Telkibányán, Ásothalmon stb., amikor felszabadultak, kiemelték a fejüket a homokból, tétova lépést tettek az önazonosításuk felé. Rádöbbsentek valaminek a hiányára, s ez talán elindította őket valamerre. Lehet, hogy azóta visszaestek a depresszióba van rá ok bőven!), s az emlék távolból pislog felénk, mint a szentjánosbogár a nagy magyar éjszakában, a Nagy Magyar Ugaron.

Igen tanulságos a szóban forgó könyvet úgy olvasni, mint egy folyamat lenyomatát, Kamarásék közösségről, demokráciáról beszélnek a nyolcvanas években. Egyre nyíltabban, egyre direkter, szabadszájúbban. Egyetértek: ez *is* előkészítette a rendszerváltást, de most nem tudom, hogyan tovább? Régóta, s a könyv olvasása közben is dörömbölt bennem a felismerés, az igény, hogy mindezt valahogyan profivá kellene tenni – a művelők művelését, azaz kilépni ebből a partizán, szabadcsapat, hittérítő attitűdből, pózból, hogy az igény általános legyen (lehessen), hogy az igény szint immár országosan emelkedjen. Szerencsétlen értelmiségünk depressziós (én is), megvertnek, mellőzöttek érzik magukat. Ráadásul a politika is manipulálja, noha komolyan nem veszi. Egy biztos: az olvasótábor-mozgalom ma már *úgy* nem folytatható. Nem az igény, nem a szükség múlt el, de elfáradt, elfogyott a levegője. Mégse fejezzük be ilyen rezignáltan ezt a dolgozatot. Akiben van lélek, abban munkál továbbra is. Valahogyan (vissza) kell adni az értelmiségnek az önbecsülését, hitét, önbizalmát, mert ma is égetően nagy szükség van rá. Kellenek a lámpások, akik jelzik az irányt a sötétségben, a káoszban. Tehát? Legyen olvasótábor! Akár.

Diplomásból értelmiségi. Szerk.: Varga Róbert. Országos Közoktatási Intézet, Budapest, 136 p.

HORPÁCSI SÁNDOR